

LLEIDA, AGOST (?) 1214

Stefano Maria Cingolani

Director dels Monuments d'Història de la Corona d'Aragó

REBUT: 16 de març de 2015 - ACCEPTAT: 2 d'abril de 2015

Resum

Les Corts de Lleida de 1214 representen un moment especial en la història del parlamentarisme a la Corona d'Aragó. Aquest article estudia les circumstàncies en què es van celebrar i en vol destacar algunes de les característiques especials i el seu significat.

Paraules clau: Jaume I, Corona d'Aragó, Corts, pau i treva.

LÉRIDA, AGOSTO (?) 1214

Resumen

Las Cortes de Lérida de 1214 representan un momento especial en la historia del parlamentarismo en la Corona de Aragón. El presente artículo estudia las circunstancias en que se celebraron y quiere destacar algunas de sus características especiales y su significado.

Palabras clave: Jaime I, Corona de Aragón, Cortes, paz y tregua.

LLEIDA, (?) AUGUST 1214

Abstract

The Estates-General held in Lleida in 1214 was a momentous event in the history of parliamentarianism in the Crown of Aragon. This paper looks into the circumstances under which this assembly was held, shedding light on some of its special characteristics and its significance.

Keywords: James I, Crown of Aragon, Estates-General, Peace and Truce of God.

LÉRIDA, AOÛT (?) 1214

Résumé

Les États généraux de Lérida de 1214 constituent un moment particulier de l'histoire du parlementarisme sous la couronne d'Aragon. Cet article étudie les circonstances dans lesquelles ils ont été célébrés et souligne certaines de leurs caractéristiques et leur signification.

Mots-clés : Jacques Ier, couronne d'Aragon, États généraux, trêve de Dieu.

E aduixeren-nos los franceses entrò a Narbona. E a Narbona eixiren gran partida dels nobles de Catalunya e dels ciutadans e reeberen-nos. E nós podíem haver llaora sis anys e tres meses. E hagren acord, quan foren en Catalunya, qui ens nodriria. E acordaren-se tots que ens nodrís lo mestre de Temple en Montsó. E son nom d'aquell mestre era en Guillem de Montredon, qui era natural d'Osona e mestre del Temple en Aragó e en Catalunya.

E hagneren altre consell: que en nom de nós e ab segell novell que ens faeren fer que manàssem cort a Lleida de catalans e d'aragonesos, en la qual fossen l'arquebisbe e els bisbes e els abats e els rics hòmens de cada un dels regnes, e de cada ciutat deu hòmens ab auctoritat dels altres de ço que ells farien que fos feit. E tots vengren al dia de la cort, llevat don Ferrando e el comte don Sanxo, car havien esperança que cascú fos rei. E aquí juraren-nos tots que ens guardarien nostre cors e nostres membres e nostra terra, e que ens guardarien en totes coses e per totes. E el lloc on nós estàvem lladoncs era allí on nos en tenia el braç l'arquebisbe n'Espàrec, que era del llinatge de la Barca e era nostre parent, sus el palau de volta qui ara és, e llaores era de fust, a la finestra on ara és la cuina per on dóna hom a menjar a aquells qui mengien en lo palau. E, feit lo dit sagrament, partí's la cort. E el mestre llevà'ns a Montsó, e esteguem aquí dos anys e mig a un tinent. (*Llibre dels fets*, cap. 10-11)¹

Així relata el rei Jaume mateix, més de cinquanta anys després, els esdeveniments que ens ocupen. Va ser un moment complicat, ara fa vuit-cents anys, per a la història de Catalunya i Aragó, perquè, a la mort del seu pare al camp de Muret, Jaume, un nen, es trobava a les mans de Simó de Montfort, el responsable de la mort del rei Pere el Catòlic. Davant aquest buit de poder, el papa Innocenci III, considerats l'excés de poder de Simó, un cert descontrol de la Croada contra els

---

1. *Llibre dels fets del rei En Jaume*, edició a cura de Ferran Soldevila, revisió filològica de Jordi Bruguera i revisió històrica de M. Teresa Ferrer Mallol, Barcelona, IEC, 2007, p. 62-63.

Albigesos² i els perills que podien amenaçar la Corona d'Aragó sense el seu rei, ordenà a Simó que tornés Jaume als seus súbdits. Per això va enviar el seu legat, Pietro da Benevento, cardenal diaca de Santa Maria in Aquiro, perquè vigiléssim i reforcés la pau i l'ortodòxia. Simó va obeir les ordres papals i la primavera d'aquell mateix any, a Narbona, Jaume era entregat als seus súbdits —eren segurament presents a Narbona, Ispan, bisbe d'Albarrasí, que havia estat a Roma, el comte Sanç de Rosselló, Guillem de Montredon, Guillem Ramon de Montcada, Dalmau de Creixell i Guillem de Cardona—. Aquí comença el breu viatge que, al final de l'estiu, s'acabà al castell templar de Montsó, sota la supervisió de Guillem de Montredon, mestre del Temple a Catalunya i Aragó. Abans d'entrar a Montsó, el seguici reial s'aturà a Lleida, on havia estat convocada una reunió general vàlida per a Catalunya i Aragó.³ Es tracta de l'esdeveniment que ara comentaré.

Aquesta reunió, possiblement ocorreguda a l'agost del 1214, no gaire dies després de la batalla que el rei de França, Felip II August, guanyà al camp de Bouvines i en la qual es promulgaren unes constitucions de pau i treva, és esmentada en gairebé totes les monografies que parlen de les Corts i de l'origen del parlamentarisme a Catalunya i a l'Aragó.⁴ Tanmateix, falten gairebé del tot estudis detallats sobre el funcionament i el significat exactes de la reunió, i sobre el text mateix de les constitucions, més enllà del senzill resum del seu contingut.⁵

Intentaré omplir en part aquesta llacuna, segons les meves capacitats, tot i que de vegades aixeco més noves preguntes que no pas dono respostes. Perquè les dificultats no són poques. D'entrada, no solament no tenim cap acta resultant de la reunió, sinó que tampoc no ens ha arribat el pergami original de les constitucions, i la còpia més antiga que en tenim és de la segona meitat del segle XIV i, a més, no porta data ni lloc d'emissió. La localització dels fets a Lleida, doncs, es deu a l'afirmació del *Llibre dels fets* i a un pergami sense data del qual parlaré més endavant; i que ens trobem a l'agost és conjectural, tot i que raonable, si conside-

2. Martín ALVIRA, *Muret 2013, la batalla decisiva de la cruzada contra los cátaros*, Barcelona, Ariel, 2008, p. 231-236.

3. El millor resum d'aquests esdeveniments es troba a Damian SMITH, *Innocent III and the Crown of Aragon: The limits of papa authority*, Aldershot, Ashgate, 2004, p. 143-153; vegeu també Ferran SOLDEVILA, *Els primers temps de Jaume I*, Barcelona, IEC, 1968, p. 49-84.

4. Vegeu Esteban SARASA SÁNCHEZ, «La gestación de las Cortes de Aragón en el reinado de Jaime I (1213-1276)», a *Jaume I: Commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I*, vol. I, Barcelona, IEC, 2011, p. 359-366; *Les constitucions de pau i treva de Catalunya (segles XI-XIII)*, edició a cura de Gener Gonzalvo i Bou, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994, col·l. «Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums», núm. II/3, doc. 23.

5. Vegeu Ferran SOLDEVILA, *Els primers temps de Jaume I*, p. 78-80; Gener GONZALVO I BOU, *La pau i la treva a Catalunya: Origen de les Corts catalanes*, Barcelona, La Magrana, 1986, p. 70-76, i Damian SMITH, *Innocent III and the Crown of Aragon*, p. 151-152.

rem els passos previs que s'hagueren de fer per tal d'organitzar la reunió i redactar les constitucions resultants.⁶ El text d'aquestes tampoc no diu amb precisió quin és el motiu de la reunió ni fa referència al jurament al nou rei, que és altre cop una afirmació de la crònica reial i del pergami acabat d'esmentar. És a dir, per a poder-nos fer una idea aproximada del significat i els continguts de la reunió, hem d'aplegar i compaginar fonts diferents. Considerat el relat del *Llibre*, s'ha d'admetre que ens trobem davant d'una situació en certa manera inèdita tant per a les tradicions del comtat de Barcelona com per a les del regne d'Aragó i de la mateixa Corona.

La forma del text de les constitucions, tant pel que fa a la part literària del pròleg com pel que fa al seu contingut jurídic, mereix comentaris en si mateixa i en relació amb la tradició de les constitucions de pau i treva anterior i posterior. Es tracta d'una «Constitucio pacis et treuge», afirma el títol afegit al manuscrit més antic, el de la catedral de Lleida, mentre que el text es limita a dir que «ad reformandam tranquillitatem tocius Cathalonie, pacem sub hac forma duximus statuendam».

L'emplaçament de la reunió a Lleida no és pas casual i va més enllà de la proximitat a Montsó, on és custodiat el rei després del jurament. Lleida, tant geogràficament com políticament, mantenia certa equidistància amb Aragó i Catalunya. Tot i que formava part de Catalunya, ja que, com diu el text mateix de les constitucions, Catalunya en aquell moment arribava fins al Cinca i incloïa, doncs, també Montsó i Fraga, emplaçades a la riba esquerra del riu, a Lleida hi corria la moneda jaquesa. Era com una terra de frontera entre les dues meitats de la Corona i possiblement per aquesta raó és el lloc on més documents va expedir el rei Pere el Catòlic.⁷ El primer acte públic en el qual participà el nou rei Jaume segueix, doncs, d'aquesta manera, un comportament polític vigent en el temps del seu pare, i d'això n'havien de ser conscients els assessors del cardenal legat.

La crítica menys atenta a les implicacions jurídiques i institucionals de la terminologia emprada, i m'hi incloc, parla sovint de corts generals, segurament atreta, també, pel fet que el rei diu «que manàssem cort a Lleida de catalans e d'aragonesos». Ara bé, tot i els aspectes de novetat respecte al passat que presenta aquesta reunió i el fet que cada procés històric de definició exacta de les característiques i el funcionament d'una institució comporta una evolució lenta abans de

---

6. Jerónimo ZURITA, *Anales de Aragón*, edició a cura d'Ángel Canellas López, vol. 1, Saragossa, Institución Fernando el Católico (IFC), 1998, p. 358, diu que s'ha de datar abans del dia 15, però no sabem sobre quina base ho diu; Damian SMITH, *Innocent III and the Crown of Aragon*, p. 150, diu que, almenys el dia 21 del mateix mes, el cardenal es trobava a Lleida.

7. Martín ALVIRA CABRER, *Pedro el Católico, rey de Aragón y conde de Barcelona (1196-1213): Documentos, testimonios y memoria histórica*, vol. 5, Saragossa, IFC, 2010, 6 v., p. 2541.

fixar-se, com ja fa temps que ha avisat la crítica,⁸ parlar de corts generals és inexacte o, si més no, força imprecís. De fet, es tracta d'una reunió singular, motivada per uns fets excepcionals.

La història d'allò que, amb certa aproximació, es defineix com a parlamentisme medieval a la Corona d'Aragó és llarga, i aquesta reunió de la cúria reial, com altres de precedents i altres de posteriors, en forma part i contribueix a definir-ne l'evolució. Així mateix, tan sols una anàlisi més detallada de la terminologia i del desenvolupament exacte d'aquella jornada d'agost a Lleida ens permetrà ser més precisos.⁹

En primer lloc, podem notar que el rei parla de cort, en singular, que és la forma corresponent exacta de la llatina *curia*. Tant el terme català com el llatí defineixen qualsevol acte que ocorre davant la presència del rei, és a dir, en el lloc físic, però no pas estable, on es troba el monarca en el curs dels seus continuats viatges, tant si es tracta d'una reunió del consell reial, com de personar-se algú davant el monarca per una qüestió de certa importància o, finalment, d'una reunió més àmplia, amb presència de diferents personatges, tant nobles com eclesiàstics i, eventualment, de representants d'algunes ciutats. El 5 de setembre de 1218, a Lleida, per exemple, en confirmar la moneda jaquesa, el rei parla de «generaliter cum tota curia nostra Cathalonie et Aragonum» després d'haver esmentat alguns bisbes, els mestres de l'Hospital i del Temple, i un grup de nobles.¹⁰ En el *Llibre dels fets*, escrit després del 1269, tan sols en la darrera part es troba el plural *corts*, això sí, al costat del singular *cort* per a assenyalar el mateix acte. Així mateix, només referint-se a les reunions que el rei pensava tenir a Barcelona i Saragossa l'any 1264 per a discutir la requesta d'ajuda del rei Alfons X davant la revolta mudèjar (cap. 382-388), podem entendre el terme *corts* no sols com un plural, sinó amb referència a un acte semblant a unes corts generals, tot i que les té per separat en els dos territoris, perquè a Barcelona

8. Luis GONZÁLEZ ANTÓN, «La investigación sobre las primeras cortes medievales: las cortes aragonesas anteriores a 1350. Aproximación metodológica, problemas y posibilidades», *Estudios de la Edad Media de la Corona de Aragón*, núm. 10 (1975), p. 513-530, esp. p. 520, parla de «tremenda indecisión y lentitud, por otra parte lógicas, en el surgir de instituciones que, como ésta, presuponen una transformación de toda la práctica política y de una sociedad y una cultura que se disponen a iniciar caminos nuevos».

9. Vegeu una visió àmplia del concepte de *corts* a Thomas N. BISSON, *Història de la Corona d'Aragó a l'edat mitjana*, Barcelona, Crítica, 1988 (ed. or.: Oxford, 1986), p. 66-67, i Thomas N. BISSON, *The crisis of the Twelfth century: Power, lordship, and the origins of European government*, Princeton i Oxford, Princeton University Press, 2009 (trad. cast.: Barcelona, 2010), p. 569-571, i les consideracions de Luis GONZÁLEZ ANTÓN, «La investigación sobre las primeras cortes medievales», p. 521, que porten a matisar-ne l'abast.

10. María de los Desamparados CABANES PECOURT, *Documentos de Jaime I relacionados con Aragón*, Saragossa, IFC, 2009, doc. 2.

«fo la cort justada de rics hòmens e de ciutadans e dels clergues» (cap. 383), mentre que a Saragossa només hi participen «els bisbes i els rics hòmens» (cap. 388).¹¹

Tenim notícies indirectes de reunions de cort (*curie*) tant dels reis privatius d'Aragó com, possiblement, dels comtes de Barcelona.¹² Tanmateix, en aquests casos es tracta en general de consells de cort, amb el rei o el comte, el seu consell i eventualment altres nobles i eclesiàstics presents. D'altra banda, a part de les reunions de cort que corresponen a assemblees de pau i treva presidides pels comtes de Barcelona, ni és evident que sempre tinguessin contingut legislatiu, ni és clar el mecanisme de convocatòria, si és que n'hi hagué.

Aquesta dinàmica general no canvia quan trobem reunions en què, a part dels nobles de la cúria, hi ha presents, a més d'eclesiàstics, representacions de les ciutats, com s'esdevé l'11 de novembre de 1164 a Saragossa, on, a més dels representants de Saragossa, hi ha també presents els de Daroca, Calataiud, Osca i Jaca,¹³ o a Barbastre al novembre del 1192, on el rei Alfons intenta renovar les constitucions de pau i treva davant «episcopis, abbatibus, prioribus et universi ecclesiarum monasteriorumque prelati, ac ceteris viris religiosi omnibusque magnatibus eciam, et ceteris, tam civitatum quam villarum, probis hominibus et populo» de Catalunya.¹⁴ Ateses les difícils condicions en què es proclamaren aquestes constitucions i l'escassa nòmina de testimonis, és possible que o bé aquesta afirmació fos una fórmula retòrica, o bé es pensés més en els destinataris que no pas en els presents.¹⁵ S'ha

11. Vegeu també, respecte a l'ús que fa el rei del terme *corts*, les consideracions de Luis GONZÁLEZ ANTÓN, *Las uniones aragonesas y las cortes del reino (1283-1301)*, vol. I, Saragossa, CSIC, 1975, p. 414-415, i més en general les p. 411-425 per a una visió de conjunt dels problemes metodològics i terminològics de l'estudi de l'evolució de les corts. Des d'una perspectiva no tan evolutiva, sinó descriptiva dels continguts i mecanismes de les corts, especialment a Catalunya, vegeu Víctor FERRO, *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo, 1987, p. 185-241.

12. Per a l'Aragó, vegeu José Àngel LEMA PUEYO, *Instituciones políticas del reinado de Alfonso I el Batallador, rey de Aragón y Pamplona (1104-1134)*, Bilbao, UPV-EHU, 1997, p. 87-94; per a Barcelona, es pot interpretar d'aquesta manera la pressuposada reunió de proclamació dels *Usatici Barchinone* (*Usatges de Barcelona. El Codi a mitjan segle XII*, edició a cura de Joan Bastardas, Barcelona, Fundació Noguera, 1991, usatge 4, part 1), l'assemblea del 1064 a la seu de Barcelona, amb els comtes, prelat i magnats (*Les constitucions*, doc. 4), la del 1068 a Girona (*Les constitucions*, doc. 7) o la del 1131, a Barcelona (*Les constitucions*, doc. 10), tot i que en cap no apareix la definició de *cúria*.

13. Ana Isabel SÁNCHEZ CASABÓN, *Alfonso II rey de Aragón, conde de Barcelona y marqués de Provenza: Documentos (1162-1196)*, Saragossa, IFC, 1995, doc. 23.

14. *Les constitucions*, doc. 18.

15. Thomas N. BISSON, *The crisis of the Twelfth century*, p. 499-514, i Carlos LALIENA CORBERA, «Cambio social y reorganización institucional en la Corona de Aragón en torno a 1200», a Carlos ESTEPA DÍEZ i María Antonia CARMONA RUIZ (coord.), *La península ibérica en tiempos de las Navas de Tolosa*, Madrid, SEEM, 2014, p. 337-366, esp. p. 343-344.

de dir que, malgrat que les constitucions de pau i treva tenien validesa tan sols a Catalunya, com passà també amb les de Lleida del 1214, això no vol dir que a l'Aragó no es proclamessin paus amb continguts molt semblants. Per exemple, a l'assemblea de Saragossa del 1164 el rei Alfons va proclamar unes poques normes per tal de mantenir «treguas meas et paces», que el mateix rei jurà respectar, juntament amb els nobles que hi havia presents i els representants de les ciutats. El mateix rei Jaume, el 2 de juliol de 1227, va proclamar a Almodévar «paci et treuge tocius nostri regni specialiter intendentes, habitis consilio et tractatu cum venerabilibus S. Dei gratia Tarraconensi Archiepiscopo, G. Oscensi episcopo, ac baronibus nostris B. de Alagone, A. de Luna, A. de Focibus, maiordomo Aragonum, R. de Liçana, P. Corneli, V. de Bergua, E. de Laraco, G. Pardi, atque aliis vassallis, nobiles et militibus nostris, necnon civitatibus Cesarauguste, Osce, Iacce, atque aliis populis regni nostri nunc apud Almodévar ad nostram curiam congregatis, paces firmas per totum regnum Aragonum duximus statuendas, quas ab omnibus et singulis baronibus et militibus, civibus, et populis iurari volumus et inviolabiliter observari secundum formam inferius constitutam».¹⁶

També, si no era del tot una novetat, doncs, les característiques de l'assemblea de Lleida no es corresponen amb la normalitat de les reunions de cort fetes fins a aquell moment, quant a la quantitat i la qualitat dels que hi intervenen: eclesiàstics, nobles, cavallers i representants de les ciutats d'Aragó i de Catalunya.¹⁷ Tanmateix, només aquest aspecte no exhaurix, ni de bon tros, les particularitats d'aquella assemblea. De fet, la proclamació d'unes constitucions no era la finalitat de la convocatòria. Com ens diu el pergami esmentat abans, la funció principal, i l'única per la qual eren convocats els aragonesos, era jurar fidelitat al nou rei, acte celebrat per primer cop, i que feia les funcions d'una coronació, per un rei que tenia només sis anys i mig, mentre que la proclamació de les constitucions era, aparentment, reservada als catalans, llevat que hi hagués quelcom semblant per als aragonesos que no ens ha arribat. El fet que en el pròleg general, del qual parlaré tot seguit, i novament en relació amb els articles [xxx] i [xxxI], el legat papal parli dels consells rebuts també pels eclesiàstics d'Aragó, permet creure no solament en l'experiència i l'interès general que aquests podien tenir en una legislació relativa a l'establiment de la pau, sinó també que aquesta, d'alguna manera que no ens ha arribat, afectà també el regne d'Aragó.

16. *Los fueros de Aragón, la compilación de Huesca: Edición crítica del texto oficial latino de Antonio Pérez Martín*, Saragossa, El Justicia de Aragón, 2010, p. 413-427, esp. p. 413-414, on es veu en general tot el llibre VII; se n'hauria de comparar el text amb el de les constitucions de Catalunya.

17. Tan sols conservem en un pergami els noms dels convocats del regne d'Aragó i d'algunes viles de Catalunya, però això no vol dir automàticament que tots els convocats hi assistissin. Vegeu-ne l'edició a Ferran SOLDEVILA, *Els primers temps de Jaume I*, p. 83-84.

Aquest és un acte sense precedents i que tampoc no es tornà a fer mai més posteriorment, ja que es tractava de jurar l'hereu al tron, com passà, per exemple, el 1240 amb l'infant Alfons, fill primogènit de Jaume. Això tenia les seves raons. L'únic testament conservat, i aparentment l'únic existent, de Pere el Catòlic va ser redactat a Marsella el 4 d'octubre de 1204, just abans de salpar cap a Roma, on havia de fer-se coronar pel papa Innocenci III tres anys i mig abans del naixement de Jaume.¹⁸ Aquí el rei establí que «Si Deus omnipotens beneficio misericordie sue infantem masculinum ex hoc legitimo matrimonio vel alio michi concesserit, illum in omnibus bonis meis heredem instituo»; en el cas que no tingués fills, deixava com a hereu el seu germà Alfons, comte de Provença. Anys més tard, el 4 de juny de 1209, en el tractat de Mallén, garant del préstec que el rei Pere rebia de Sanç VII el Fort, rei de Navarra, s'establí que, en cas que morís abans el rei d'Aragó, no seria hereu el seu fill Jaume, sinó els seus germans Alfons i Ferran.¹⁹ És evident que, com que Alfons havia mort a Palerm l'any 1209 i el rei havia tingut un fill mascle d'un matrimoni legítim l'any abans, Jaume havia de ser l'hereu. Però això no era un fet explícit enlloc i la poca consideració en la qual el rei Pere havia tingut el seu fill no el deixaven del tot segur davant les eventuals aspiracions del seu oncle avi Sanç, comte de Rosselló, i especialment del seu oncle Ferran, abat de Montaragó, dels quals el *Llibre dels fets* diu, com s'ha vist, que tenien esperances de ser proclamats reis. Al mateix temps, els testaments de la seva mare, Maria de Montpeller, dels anys 1209, 1211 i 1213, tan sols l'instituíen hereu en els seus dominis, és a dir, Montpeller.²⁰ Davant d'aquesta situació va semblar adient, possiblement al mateix papa Innocenci o al legat Pietro da Benevento, formalitzar la successió al tron, més que no pas amb una coronació, que tampoc no sembla que fos tradicional i que, almenys fins a Pere el Gran, no tenia un ritual mínimament fixat, amb un acte més vinculant com havia de ser interpretat un jurament de fidelitat.²¹ Jurament pel qual, si seguim el *Llibre dels fets*, «ens guardarien nostre cors e nostres membres e nostra terra, e que ens guardarien en totes coses e per totes», paraules que es corresponien, a grans trets, amb les dels tradicionals juraments de fidelitat del vassall al seu senyor feudal.²²

18. Martín ALVIRA CABRER, *Pedro el Católico*, doc. 480.

19. Martín ALVIRA CABRER, *Pedro el Católico*, doc. 899.

20. Vegeu José María LACARRA i Luis GONZÁLEZ ANTÓN, «Les testaments de la reine Marie de Montpellier», *Annales du Midi*, núm. 90 (1978), p. 105-120.

21. Vegeu, en general, Bonifacio PALACIOS MARTÍN, *La coronación de los reyes de Aragón (1204-1410): Aportación al estudio de las estructuras políticas medievales*, València, Anubar, 1975, i, per a Pere, Stefano M. CINGOLANI, *Pere el Gran: Vida, actes, paraula*, Barcelona, Base, 2010, p. 111-114.

22. Per exemple, el jurament de fidelitat de Ponç I, comte d'Empúries, a Ramon Berenguer I i Almodis, possiblement del 1067 i que es formula en part en vulgar: «iuro [...] quod [...] fidelis ero tibi [...] et ab hac hora et deinceps non decebré [...] de vestra vita neque de vestris membris que in corpo-

Hem de considerar també altres aspectes, potser no lligats als elements institucionals, però sí relacionats amb la lletra del text de les constitucions i igual d'importants. Els gestos, els actes públics, tenien un gran significat, tal vegada no efectiu en la pràctica del poder, però sí en el seu simbolisme i, doncs, en la seva percepció. Quin efecte havia de fer a l'assemblea on hi havia reunits els magnats i els barons del regne i del comtat, els grans prelats i els representants de les ciutats i viles, aquest nen que apareixia davant els seus nous súbdits, a través d'una finestra del palau, en braços d'Espàreg de la Barca, bisbe de Pamplona i parent del rei, i al cap de poc arquebisbe de Tarragona? La presència d'un rei era un fet important de legitimitat i era un element bàsic per a mantenir l'equilibri de les diferents potències nobiliàries. Però, al mateix temps, la seva presència, la seva autoritat de dret i la fidelitat que li era deguda pels seus súbdits naturals, no implicaven l'autoritat de fet, la possibilitat i la capacitat del monarca per a regnar i imposar les seves normes i la seva voluntat. Tot això estava per conquerir. Quina mena d'impressió, doncs, i de pressió, havia de fer el jove Jaume sobre els grans barons de Catalunya i Aragó, que ja havien mostrat la seva resistència a complir les voluntats i les proclames de dos reis més grans, en edat i poder, com havien estat Alfons el Cast i Pere el Catòlic? En aquest moment és la llunyana autoritat de l'Església la que protegeix el rei i en garanteix el govern, a banda de qualsevol acta o proclama. Ja visualment això estava clar per a tothom, i encara era viu en la memòria del rei a tants anys de distància.

Aquí hi ha un altre aspecte que podríem considerar especial i de gran relleu. Des dels temps del comte Ramon Berenguer I, es tracta de la pau i treva del comte, i des dels d'Alfons I, de la pau del rei, i l'alt personal eclesiàstic apareix com a conseller i, eventualment, garant de la pau, però ja no n'és el promotor. Ara, al contrari, qui proclama és:

Nos, Petrus, miseracione divina Sancte Marie in Aquiro diachonus cardinalis, apostolice sedis legatus, auctoritate nostra et auctoritate et nomine karissimi filii nostri Iacobi, Petri plecare memorie regis Aragonum filii, habito consilio episcoporum et aliorum Ecclesie prelatorum Aragonum, et etiam Cathalonie, virorum religiosorum, et aliorum prudentium virorum, ad reformandam tranquillitatem tocius Cathalonie, pacem sub hac forma duximus statuendam, quam magnatibus, nobilibus, baronibus, militibus, civibus, burgensibus, castrorum et villarum habitatoribus, et aliis pluribus tocius Cathalonie, usque Cinquam, iurari volumus et firmissi observari, inspectis instrumentis pacis, et aliis quondam temporibus institutis.

---

ribus vestris se tenent neque de omni vestro honore». Vegeu Gaspar FELIU i Josep M. SALRACH (dir.), *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona des de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, Barcelona, Fundació Noguera, 1999, 3 v., doc. 714.

El responsable no és, doncs, el rei, que té poc més de sis anys, sinó el papa a través de la figura del seu legat, i la seva autoritat és esmentada abans que la del rei. Els rituals, també els legislatius, s'havien de complir, però, com tot acte que té una tradició, en el moment en què aquesta s'interromp, adquireixen un significat simbòlic, i potser també pràctic, que no s'ha de menystenir.

El legat papal Pietro da Benevento era un prestigiós jurista²³ i va haver de tenir algun paper tant en el fet de fer començar un regnat amb la promulgació d'unes constitucions de pau i treva com en el redactat d'aquestes. Però és evident que va necessitar l'ajuda i l'assessorament d'algun jurista català, ja que aquestes constitucions mostren el coneixement de moltes altres constitucions precedents, almenys des de les de Fonderella del 1173, a més dels *Usatici Barchinone*, com hem vist que declara el mateix legat: «inspectis instrumentis pacis, et aliis quondam temporibus institutis». Així mateix, hi ha algunes diferències amb les tradicions, tant cancelleresques com específiques, de l'enunciat de les constitucions, que es poden atribuir a la perspectiva romana del cardenal, a cert desconeixement de la contingència concreta o bé a l'especial situació.

Un primer element que sobta, en certa manera, és que el legat papal, tot i que ha de saber que la Corona està formada per Aragó i Catalunya i que les constitucions de pau i treva tan sols es poden aplicar a aquest segon territori, defineix Pere el Catòlic únicament com a «rex Aragonum» i en un dels articles parla de «villarum regis Aragonum», tot i que es refereix a les viles de Catalunya (article [IV]). La titulació normal en aquest moment, evidentment, és una altra: «rex Aragonum, comes Barchinone ac dominus Montispessulani». Així és com és correctament emprada en la documentació precedent i posterior. És possible que el títol reduït depengués de la visió exterior, per a la qual era més senzill identificar un rei amb un territori i deixar de banda la titulació oficial, que podia ser més àmplia. De fet, en la correspondència vaticana el tractament és sempre solament de rei d'Aragó. Així mateix, sembla estrany que els assessors jurídics no corregissin l'enunciat per a fer-lo menys inusual per al públic assistent.

Un altre punt de diferència notable el trobem en el protocol del document. És clar que es tracta de fórmules retòriques, que tenen el seu significat, almenys simbòlic. No pas amb absoluta regularitat, però sí en la seva gran major part i depenent de la solemnitat i de la importància de l'acte, el pròleg de les constitucions, elaborat per algun dels juristes romanistes que formaven la cort d'Alfons el Cast, segurament en continuïtat amb el temps de Ramon Berenguer IV i expressant uns conceptes ben coherents amb el pròleg del *Liber feudorum maior*,²⁴ presentava

---

23. Damian SMITH, *Innocent III and the Crown of Aragon*, p. 146.

24. *Liber feudorum maior*, edició a cura de Francisco Miquel Rossell, vol. 1, Barcelona, CSIC,

sovint un petit tractat de teoria política monàrquica, com va ser en el cas de les constitucions de Fonderella del 1173:

Divinarum et humanarum rerum tuicio ad neminem magis quam ad principem pertinet, nichilque tam proprium debet esse boni ac recti principis quam iniurias propulsare, bella sedare, pacem stabilire et informare, et informatam subditis conservandam tradere, ut de eo non incongrue dici et predicare possit quod a principe regum dictum est, per me reges regnant et potentes scribunt iusticiam.²⁵

El mateix pròleg s'havia fet servir poc abans a Perpinyà, i més tard es tornà a emprar a Girona-Vilafranca, l'any 1188, i també l'utilitzà Pere el Catòlic a Barcelona el 9 de juny de 1200. De les grans proclamacions, tan sols falta en les de Barbastre de 1192, on el rei Alfons prefereix fer una narració dels esdeveniments que havien precedit la proclamació, i en les de Barcelona de l'1 d'abril de 1198.²⁶ Els comtes i reis Alfons i Pere sancionen la seva activitat legislatora, i la temptativa d'imposar el seu poder, amb un programa de govern mitjançant el qual recorden les bases teòriques que el fonamenten. La situació de 1214 és, si és possible, encara més delicada, perquè el senzill jurament de fidelitat no és cap garantia de les possibilitats d'aplicar els articles de les constitucions, així com no havia estat, almenys en temps d'Alfons, la base de l'autoritat reial. Així mateix, el legat que actua en nom seu, i formalment en el del joveníssim rei, tan sols apel·la a l'«honorem Dei omnipotentis, qui actor est pacis et amator caritatis, et gloriosissime genitricis eius, Virginis Marie, et omnium sanctorum», i no motiva de cap de les maneres ni les fonts ni les raons de la seva autoritat.

També podem observar un altre trencament, fet que situa aquesta promulgació com un acte aïllat respecte a la tradició reial precedent i amb solament una

---

1945, 2 v., p. 1: «Qui, enim, exaltationem persone vestre diligent et terrarum vobis a Deo commissarum profectus affectant dilatari, suavissima debent iocunditate gaudere, cum excellentissimam vestram videant personam ad ea mentem dirigere, que ad honorem Dei et utilitatem regni vestri dinoscuntur pertinere. Inter ceteras, namque, virtutum copias, que vos inter alios decorant principes, illud in vobis video completum quod legitur: nihil est quod clariore luce prefulgeat quam recta fides in principe. Huius, igitur, fidei rectitudine ductus, sepenumero inter alia grandia et ardua, divina instillante gratia, viva expressistis voce, vos habere votum et desiderium ut omnia instrumenta propria et inter vos vestrosque antecessores ac homines vestros confecta, et in ordinatione confussa, sub uno redigerentur volumine, tum propter subiectorum, scilicet, utilitate, ut, his instrumentis ad memoriam revocatis, unusquisque ius suum sortiatur, tum propter eternam magnarum rerum memoriam, ne inter vos et homines vestros, forte oblivioni occasione, aliqua questio vel discordia posset oriri».

25. *Les constitucions*, doc. 15.

26. Respectivament, *Les constitucions*, doc. 14, 17, 20, 18 i 19.

confirmació posterior. Perquè les constitucions de Fonderella van introduir, gairebé per primer cop, un concepte molt important. El rei Alfons legislava «parentum meorum sequens exempla». Aquesta fórmula expressava el fonament de la ideologia del Casal, de la qual ja he parlat i segons la qual cada actuació política del monarca es feia seguint l'exemple dels seus predecessors.²⁷ I aquesta ideologia va ser, per al rei Jaume, un dels més poderosos estímuls per a l'acció, de vegades gairebé obsessiu.²⁸ La imatge del poder dels monarques del Casal de Barcelona es va començar a construir amb la repetició d'aquestes actuacions del rei conforme a les dels seus avantpassats, expressant una continuïtat de la legitimitat dinàstica que és la mateixa que declaraven, amb altres formes, les *Gesta comitum barcinonensium* i el *Liber feudorum maior*.²⁹

S'ha de notar, però, que tant en l'expressió directa del text («Nos, Petrus [...]») com en els elements teòrics i simbòlics que declaren l'autoritat reial, aquestes constitucions revelen l'absència de poder del rei, suplert, es pretenia, pel llunyà de l'Església. Aquesta havia aconseguit alliberar el rei infant de les mans de Simó de Montfort. I podia, tal vegada, protegir la vida del rei, garantida també pel jurament de fidelitat prestat pels súbdits reunits a Lleida i per la sacralitat de la figura del monarca, però seria capaç de garantir la pau i l'ordre?

De tota manera, aquesta darrera pregunta s'ha de plantejar també respecte a totes les altres constitucions. El fet d'haver de repetir uns articles, de constitució en constitució, relatius, per exemple, a la defensa de les propietats eclesiàstiques, a la dels pagesos o a la seguretat de les vies i els camins, i en què les variacions afecten sobretot les relacions del rei amb els nobles, depenia de la incapacitat pràctica del poder reial i els seus delegats de mantenir la seguretat? O bé de la no completa implantació dels codis legals, ja que, de fet, alguns d'aquests articles ja apareixen en els *Usatici Barchinone*?³⁰ Diria que aquest és un tema per estudiar. De fet, la darrera de les assemblees legislatives la major part dels articles de la qual són dedicats a la pau

27. Vegeu Stefano M. CINGOLANI, «Seguir les vestigies dels antecessors». Llinatge, reialesa i historiografia a Catalunya des de Ramon Berenguer IV a Pere II (1131-1285)», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 36 (2006), p. 201-240, i Stefano M. CINGOLANI, «Tradiciones e idiosincrasias. Las relaciones entre Cataluña y Aragón en la historiografía (siglos XI-XIII)», a *La Corona de Aragón en el centro de su historia (1208-1458)*, Saragossa, Gobierno de Aragón i Grupo CEMA, 2010, p. 219-252.

28. Vegeu Stefano M. CINGOLANI, «Memòria, llinatge i poder: Jaume I i la consciència històrica», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 19 (2008), p. 101-127, esp. p. 107-111.

29. Vegeu *Les Gesta comitum Barchinonensium (versió primitiva)*, la *Brevis historia i altres textos de Ripoll*, edició a cura de Stefano M. Cingolani, València, PUV, 2012, col·l. «Monuments d'Història de la Corona d'Aragó», núm. 4, p. 75-87.

30. Per exemple, els usatges 62 i 72, relatius a la protecció de vies i camins que pertanyen a la potestat reial, l'usatge 91, relatiu a la protecció de qui es dirigeix a la cort, o l'usatge 97, on es determina la col·laboració dels bisbes en el manteniment de la pau i treva.

va ser la de Lleida del 1257. Després, especialment les de Pere el Gran a Saragossa i a Barcelona, són dedicades a la confirmació dels privilegis ja existents i a la creació de dret nou, més dirigit a l'administració i a les llibertats dels súbdits. Hauríem de veure en aquest procés, al mateix temps: *a*) a Catalunya, la implantació, l'establiment, la difusió i l'aplicació dels *Usatici*; *b*) el resultat de les reformes legals del rei Jaume, que comencen a prendre forma amb els reculls de constitucions i consuetuds, i *c*) la major capacitat del poder reial de resoldre un problema general d'autoritat amb la imposició d'una sanció als seus causants.³¹ És a dir, tot i la presència d'infraccions, com és normal, generalment són acceptades la norma i la necessitat del monarca d'exercir una acció repressiva, conseqüència d'una diferent percepció i definició de la seva figura, gràcies també a la progressiva introducció del *ius commune* i de la percepció del rei com a administrador de la *res publica*.³²

Aquesta reunió complia, doncs, en teoria, amb l'acte ritual de declarar i constituir la pau i treva per a tot el país —recordem que les constitucions de pau i treva només tenien vigència a Catalunya, i no pas a Aragó—, acte ritual i necessari de donar ordre a unes terres que havien estat sense rei més de mig any i que ara havien de ser governades per un nou rei de poc més de sis anys a través del seu procurador i d'un consell reial. Dic en teoria perquè aquestes constitucions, com he fet notar, rompen justament amb les tradicions que s'estaven establint i proposen una situació de poder desequilibrada, que ni havia d'agradar a tothom ni podia exercir del tot l'autoritat desitjada.

Tot i que es declara públicament la voluntat de domini i de protecció per part del rei envers els seus súbdits, de fet es torna enrere més de mig segle, i podríem dir un segle i mig, perquè es torna a la pau de Déu, promulgada i emparada per l'Església, i no a la pau del rei, tot i que la pau és declarada en nom seu; no es recorre a les fórmules ja tradicionals de legislar seguint l'exemple dels antecessors; no es declara, almenys en els desitjos, que el rei actua amb el consell i el consens dels seus pròcers, en una ideal sintonia de totes les forces dels regnes. És l'Església de Roma, amb l'acord de les esglésies locals, qui declara la pau i obliga els nobles a acceptar-la. El rei hi és present només com a garant jurídic de l'actuació, com a figura en nom de la qual, teòricament, el cardenal exerceix. El poder de Roma és molt llunyà i té una limitada capacitat d'operar només als nivells més alts, però no en la pràctica del joc de forces nobiliàries. A més, els grans eclesiàstics, molts dels

31. Per als *Usatici*, vegeu Adam J. KOSTO, «The limited impact of the *Usatges de Barcelona* in Twelfth century in Catalonia», *Traditio*, núm. 56 (2001), p. 53-88; per a les constitucions, vegeu Ramon d'ABADAL, *Dels visigots als catalans*, vol. 2, Barcelona, Edicions 62, 1970, 2 v., p. 381-403.

32. Vegeu, en general, Thomas N. BISSON, *The crisis of the Twelfth century*, p. 556-577, i Stefano M. CINGOLANI, *La formació nacional de Catalunya i el fet identitari dels catalans (785-1410)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2015, p. 147-179, amb bibliografia.

quals són d'origen aristocràtic, estan dividits entre la seva fidelitat a l'Església i, doncs, al rei, i la lleialtat al seu clan familiar. I, de vegades, aquest sentiment del llinatge, amb les seves exigències i els seus privilegis, és més fort que l'altre, el del càrrec que ha de portar a actuar seguint uns principis, i unes fidelitats, d'àmbit superior.

Les possibilitats, doncs, que aquestes constitucions fossin efectives, eren encara menors que en altres casos, ja que només qui es beneficiés d'alguns dels estatuts que hi eren promulgats, com les ciutats, les seguiria i se'n faria fort. Pel que fa als que no se'n beneficiaven, tot depenia de la capacitat d'aglutinar les forces nobiliàries que tingués el procurador electe, el que fes la funció de regent. I aquest era l'oncle avi del rei, el comte Sanç, tot i que part de la noblesa aragonesa, i algun sector de la catalana, s'arreglerà al voltant de l'altra figura poderosa del Casal, l'oncle del rei, Ferran, abat de Montaragó.³³

No entraré en l'anàlisi detallada dels continguts d'aquestes constitucions, també perquè una valoració d'aquestes de tipus jurídic ultrapassa les meves capacitats. El que m'interessa és l'autoritat que emet el document, que empara i estableix el dret, i la imatge de l'autoritat monàrquica que expressa. Així mateix, hi ha algunes consideracions que s'han de fer, sobretot per tal de copsar-ne les eventuals novetats normatives i les seves implicacions històriques, i per a expressar la relació que mantenen amb altres constitucions anteriors i posteriors. Hi ha una part del text que és una compilació d'articles d'altres constitucions i dels *Usatici*, com declara el mateix legat en el pròleg; una part que és nova i que en part no es renova, i una altra part que és transitòria i que afecta específicament les mesures fiscals.

Dels vint-i-sis articles que componen les constitucions, els primers onze són dedicats directament a fer un llistat de persones i béns protegits per la pau, i els primers vuit tenen tots algun antecedent. Es pot apreciar que hi ha matisos que representen els límits mateixos de l'autoritat reial: en general són protegides les persones i els béns de l'Església, article [I],³⁴ i dels ordes militars, articles [II] i [VIII];³⁵ els orfes, les vídues i, en general, les «miserabiles persone», article [III];³⁶ en el cas dels castells i les viles, però, tan sols les del «regis Aragonum», article [IV];³⁷

33. Vegeu una narració dels primers anys del regnat de Jaume I a Stefano M. CINGOLANI, *Jaume I: Història i mite d'un rei*, Barcelona, Edicions 62, 2007, p. 85-152.

34. Amb petites variacions, corresponen als articles esmentats, els documents següents de *Les constitucions*: doc. 15, [I]; 17, [I]; 18, [I]; 19, [I-II]; 20, [I-IV] amb molts més detalls i especificitats; repetit igual a 24, [I].

35. Amb petites variacions, corresponen als articles els doc. 15, [V]; 17, [I]; 18, [I]; 19, [II]; 20, [V] amb molts més detalls i especificitats; repetit igual a 24, [II-III].

36. Vegeu els doc. 15, [IV]; 17, [IV]; 19, [III]; 20, [IV] i 24, [IV].

37. Doc. 19, [III], i 24, [VI].

tots els camins i els viatgers, articles [V i VII],³⁸ així com els estris i els animals dels pagesos, article [VI];³⁹ l'article [IX] explicita els límits de la pau, ja que són exclosos d'aquesta els alous i els castells dels cavallers dels quals el rei tan sols té la potestat, si no és el mateix senyor qui en fa requesta i aquesta és validada per un instrument públic, i aquest és un article important en la definició de les relacions entre el rei i els nobles, que tants contrastos havia engendrat en temps anteriors; els dos articles següents, [X] i [XI], defineixen les formes d'actuació en aquests dominis senyoriais sotmesos a la pau del rei. En aquest primer grup d'articles em sembla digne de destacar el fet que l'article [IV], relatiu a la protecció concedida a ciutadans, burgesos i, en general, a tots els habitants de viles i castells de reialenc («regis Aragonum»), entre els precedents tan sols el trobem en les constitucions de Barcelona de l'1 d'abril de 1198. Anteriorment això no era un fet explícit i normalment es parlava d'una protecció general dirigida als súbdits *terre mee*, terme ambigu que tant podia assenyalar les terres amb jurisdicció reial com tot el país, és a dir, Catalunya.⁴⁰ El fet que aleshores, a Lleida el 1214, i més endavant, es parli de les ciutats és una mostra del paper important que aquestes havien començat a tenir en els equilibris econòmics i de poder de la Corona, i així els era reconegut. El silenci precedent, l'hem d'atribuir tan sols al mateix procés intern d'evolució de les comunitats urbanes i de les seves relacions amb la monarquia, que encara no havia arribat al punt d'importància assolit a la primèria del segle XIII, o hi hagueren també altres factors que hi influïren? No ho sé, i és un problema per investigar.

Els setze articles següents, tots novetat i molt importants, estan dedicats a l'organització municipal: a l'establiment de l'elecció de dos paers a les ciutats, com a representants dels prohoms i del poble, article [XII]; i al nomenament, per part del procurador, d'un veguer a cada ciutat, el qual ha de ser català⁴¹ i ha de jurar mantenir la pau, juntament amb els ciutadans, articles [XIII] i [XIV]. Aquests tres articles no es repetiren en constitucions posteriors, especialment en les immediatament següents, les de Vilafranca del 1218, molt lligades a aquestes de Lleida. Hauríem d'imaginar que la no-repetició va significar l'aplicació efectiva dels articles? Diria que falten estudis prou detallats per a confirmar-ho; d'altra banda, el fet que els articles [XV] i [XVI], que es refereixen a penes pecuniàries i als temps dels judicis i dels pagaments per part dels infractors, siguin reproduïts gairebé literal-

38. Doc. 15, [XI]; 17, [XVII]; 18, [III]; 19, [IV]; 21, [XIV], i els usatges 62 i 72; i 18, [IV], 19, [VI], per a la primera part.

39. Present en totes les constitucions precedents.

40. Stefano M. CINGOLANI, *La formació nacional de Catalunya*, p. 134-135.

41. Aquesta norma ja havia aparegut en les constitucions de Girona del 1188 (*Les constitucions*, doc. 17, cap. XXIII). Per a la repetició d'aquest tipus de normativa, vegeu Stefano M. CINGOLANI, *La formació nacional de Catalunya*, p. 153-154.

ment en l'article [XV] de les constitucions de Vilafranca del 1218, abona aquesta idea.⁴² Els articles següents estableixen altres normes relatives a infraccions: l'article [XVII], als incendis;⁴³ l'article [XVIII], als violadors dels espais sagrats; els articles [XIX] i [XX], a la col·laboració de veguers i bisbes en les mesures repressives, també sense cap reproducció posterior. Els articles [XXI-XXVI] segueixen establint normes i penes contra els infractors de la pau.⁴⁴ Finalment, l'article [XXVII] estableix l'anul·lament dels nous peatges i les noves lleudes introduïdes pel rei Pere;⁴⁵ i el [XXVIII] es refereix als falsaris de moneda. Aquest i el [XXIX], relatiu a la necessitat de jurar les constitucions, també els trobem a Vilafranca, articles [XXXIII] i [XXXIV]. El penúltim article, el [XXX], regula la percepció de la quèstia fins a la majoria d'edat del rei; i el darrer, l'article [XXXI], estableix la validesa durant tres anys d'aquestes constitucions. Aquests dos darrers articles són promulgats pel consell dels «episcoporum et aliorum Ecclesie prelatorum Aragonum, et etiam Cathalonie, virorum religiosorum, et aliorum prudentium virorum», esmentats en el pròleg.

Fins i tot s'afegeix en dos manuscrits: «Explicit pax domini Petri, cardinalis Apostolice Sedis legati», i no pas del rei.

Després d'aquesta reunió, el rei va ser dut a Montsó, on es quedà —només en sortí un cop— fins al 20 de juny de 1217. Arribat a Catalunya, assistim a una nova proclamació de constitucions de pau i treva a Vilafranca el 23 de juny de 1218, davant d'una assemblea que, si ens hem de fiar de la llista dels que les van jurar, era composta per nobles i cavallers. En aquestes constitucions, que des d'un punt de vista legal marquen, com s'ha vist, certa continuïtat amb les precedents, podem notar, quant als elements externs de formulació retòrica i simbòlica del text, que el pròleg s'obre novament amb la invocació de Déu, la Verge i els sants.⁴⁶ Al mateix temps, però, ara, com en les proclamacions successives, el rei actua «predecessorum nostrorum sequens vestigia». És a dir, no solament ha terminat la pau del cardenal per tornar a la del rei, sinó que aquest ja governa talment els seus avant-

42. Sobre el primer procés d'institucionalització dels càrrecs ciutadans i altres qüestions relatives a aquests articles, vegeu Carlos LALIENA CORBERA, «Cambio social y reorganización institucional», p. 356-366.

43. També recollit en les constitucions de Vilafranca (*Les constitucions*, doc. 24, cap. XIV).

44. L'article [XXII], relatiu als heretges, és present també a les constitucions de Vilafranca (*Les constitucions*, doc. 24, cap. XXII), mentre que el [XXIII] es refereix als *Usatici*.

45. Vegeu Carlos LALIENA CORBERA, «Cambio social y reorganización institucional», p. 359.

46. A les del 1225 i el 1228 (*Les constitucions*, doc. 25 i 26) és «In Christi nomine»; a les del 7 de febrer de 1235 (*Les constitucions*, doc. 27) és en nom de la Trinitat «que mundum pugillo continens imperantibus imperant, et dominantibus dominatur», i a les del 17 de març (*Les constitucions*, doc. 28) es torna al nom de Crist, així com a les del 4 d'abril de 1257 (*Les constitucions*, doc. 30).

passats. Si considerem el desenvolupament dels fets els anys següents, es veu que aquest govern no fou gaire efectiu. Però aquest és un altre discurs.

Tot i que González Antón, en el seu excel·lent estudi, avisava de la necessitat que «la investigación [...] ha de ser una investigación abierta y aplicada a una etapa de cierta amplitud»,⁴⁷ em sembla que també serà útil dedicar més estudis no sols al contingut jurídic de la producció de cada reunió de cort, sinó també a les seves formes i maneres de convocatòria. És, evidentment, molt difícil fer-ho, atesa la fragmentària informació que tenim, almenys fins al final del segle XIII i, sobretot, abans del registrament regular de les actes a partir de mitjan segle XIV. Un exemple poden ser, i de gran importància, les Corts de Barcelona de 1228, que preparen l'expedició a Mallorca. És veritat que la documentació és incompleta i, en part, indirecta: disposem de la proclamació de les constitucions de pau i treva, però per al desenvolupament de les reunions hem de fiar-nos, amb tots els límits que això comporta, del relat dels historiadors, en concret del *Llibre dels fets* i la *Crònica* de Bernat Desclot.⁴⁸ Així mateix, aquests relats ja permeten fer-se una idea del funcionament d'unes corts tan primerenques i en una fase encara de precisa definició; a més, hi són introduïts dos elements nous i determinants que en les precedents reunions, si hi eren, no podíem percebre: el d'una funció consultiva de les corts entre el rei i els tres estaments, posteriorment braços, i també el d'una primerenca forma de donatiu,⁴⁹ ja que, almenys de part dels interventors, conservem l'oferta d'ajuda militar prestada al rei. Sobretot, i això va motivar els extensos relats dels cronistes, es van veure com unes corts ideals i modèliques, amb l'absoluta convergència del monarca i dels estaments en un objectiu comú, en un clima de completa concòrdia, talment, pots ser, com mai no s'havia viscut abans ni es va viure en el futur.

El camí és encara llarg de cara a una menys indefinida i incerta reelaboració del procés de construcció del parlamentarisme a la Corona d'Aragó, i més concretament a Catalunya. Espero que aquesta modesta contribució sigui d'alguna ajuda.

47. Luis GONZÁLEZ ANTÓN, «La investigación sobre las primeras cortes medievales», p. 522.

48. *Llibre dels fets*, cap. 48-54; Bernat DESCLOT, *Llibre del rei en Pere e de sus antecessors passats*, edició a cura de Stefano M. Cingolani, Barcelona, Barcino, 2009, cap. 14-29; Ambrosio HUICI MIRANDA (†) i María de los Desamparados CABANES PECOURT, *Documentos de Jaime I de Aragón*, València i Saragossa, Anubar, 1976-1988, 5 v., col·l. «Textos Medievales», doc. 110, 113, 123 i 124; Stefano M. CINGOLANI, *Historiografía, propaganda i comunicació al segle XIII: Bernat Desclot i les dues redaccions de la seva Crònica*, Barcelona, IEC, 2006, p. 189-195.

49. Vegeu *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: Els capítols del donatiu (1288-1384)*, edició a cura de Manuel Sánchez Martínez i Pere Ortí Gost, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1997, col·l. «Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums», núm. II/4.